

BESLUT

2017-06-26

Dnr: 16/02912

SAKEN

Plus, SVT1, 2016-10-20, inslag om kontrollen av kosttillskott; fråga om opartiskhet och saklighet

BESLUT

Inslaget frias. Granskningsnämnden anser att det inte strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

INSLAGET

Inslaget handlade om tillsynen av kosttillskott i Sverige. Inledningsvis i inslaget intervjuade programledaren personer ”på stan” och frågade om de åt kosttillskott och om de visste vem som kontrollerar att kosttillskotten är säkra. Därefter visades gamla svartvita bilder från en fabrik samtidigt som programledaren sa följande.

Kosttillskott behöver ingen speciell märkning, utan klassas som vanligt livsmedel. Därför är det kommunens egna livsmedelsinspektörer som gör tillsynen av kosttillskott. 2015 såldes det kosttillskott för 3,8 miljarder kronor och den största ökningen står träningsprodukterna för. Sedan 2010 har försäljningen av de produkterna ökat med 40 procent och i den kategorin sker drygt hälften av alla köp på nätet.

Därefter sa programledaren följande.

Jag begär ut tillsynsrapporter från landets 290 kommuner, men får bara svar från 205 av dem. Och det visar sig att det ser väldigt olika ut i olika kommuner. Förra året gjorde bara drygt hälften av de kommuner som svarade någon kontroll om att det säljs hälsofarliga kosttillskott i deras kommun. Totalt fick jag in 556 rapporter. De handlade om allt från att det saknades information på förpackningen, till att produkten innehåller för höga halter av en substans, så att den kan påverka hälsan på ett dåligt sätt. Inspektörerna hittade också en produkt som innehöll amfetaminliknande ämnen och produkter som innehåller substanser som klassas som läkemedel. Men bara sex inspektioner ledde till att en produkt inte får säljas i en kommun längre. En av produkterna har fått saluförbud i Järfälla kommun. Nu ska jag kolla om jag kan hitta den, i grannkommunen.

Programledaren åkte till Sundbyberg och köpte produkten. I bild visade programledaren upp produktens förpackning när han gick ut från butiken. Därefter intervjuades livsmedelsinspektören i Järfälla kommun. Följande sades.

(Programledaren) – Just den här produkten, som fick saluförbud i Järfälla, innehåller dubbelt så hög dos av vitamin B6 som det som är tillåtet. [Personnamn] är livsmedelsinspektör i Järfälla kommun. Det var du som stoppade det här kosttillskottet och satte ett saluförbud på det, helt enkelt. Varför gjorde du det?

(Livsmedelsinspektören) – Ja, i det här fallet så var det en produkt som innehåller för mycket av ett B6-vitamin – och då lade vi saluförbud på det. (Programledaren) – Det här köpte jag i dag, i en grannkommun. Så, det fanns ju uppenbarligen kvar. Hur, hur känns det? (Livsmedelsinspektören) – Ja, det... Så kan det vara, för att..., eftersom vi har ju bara kontroll inom Järfälla kommun. Så då kan vi bara stoppa det som finns i den här kommunen. (Programledaren) – Och vad tycker du om det?

(Livsmedelsinspektören) – Att det sen säljs i andra kommuner är ju naturligtvis... förhoppningen då, att de också ska dra in produkten. (Programledaren) – Men om företaget har fått den, den då... Att, att det här är för mycket. Det måste de dra tillbaka, så kan det ju fortfarande säljas i grannkommunen. (Livsmedelsinspektören) – Ja, det kan... Ofta kan det bli så, att det tar ett tag innan den här..., alla varor kommer tillbaka till..., eller slutar säljas, eller innan kommunerna hinner utfärda förbud.

(Programledaren) – Men i det här fallet då, så är det ju över ett år som den här produkten fick ett saluförbud och jag kunde köpa den idag, i grannkommunen. (Livsmedelsinspektören) – Ja. Nej, då har det inte funkat med att, att tillverkaren har dragit tillbaka det, eller så har inte den här, just den här produkten uppmärksammats, att den innehåller för hög B6-vitamin. (Programledaren) – Vad är det som inte fungerar i kedjan? (Livsmedelsinspektören) – Det är alltid livsmedelsföretaget som är den huvudansvariga för att de ska sälja säkra livsmedel. Sedan, är det ju vi som kommuner... har ju det ansvaret att vi kontrollerar, så att säga, företagen, att de... eller butikerna, att de följer lagstiftningen. Det kan ju då vara så att just de här..., de, den som låg kvar ett år, den har inte helt enkelt uppmärksammats, att den fanns där på hyllan.

Under intervjun visade programledaren upp baksidan av produktens förpackning vid två tillfällen. Efter intervjun svepte bilden förbi flera förpackningar med kosttillskott som stod på en hylla. Samtidigt sa programledaren följande.

Det är inte bara den här produkten som man kan köpa i andra kommuner. Alla de här innehåller för höga halter av ämnen som kan vara farliga att stoppa i sig. På just de här burkarna kan man läsa att det är för mycket, men ibland står det inte ens vad en produkt innehåller och då kan det bli riktigt besvärligt.

Därefter visades bilder från en hockeymatch samtidigt som programledaren sa att en hockeyspelare hade åkt fast för dopning efter att ha konsumerat ett kosttillskott som han köpt i en butik Sverige. Sedan intervjuades vice ordförande i Dopingkommissionen som bland annat sa att han inte tyckte att tillsynen av kosttillskott fungerade i Sverige. Under intervjun visade programledaren vid ett tillfälle upp förpackningen på produkten som hade fått saluförbud i Järfälla kommun.

Avslutningsvis intervjuade programledaren en avdelningschef på Livsmedelverket som berättade hur de arbetade för att verka för en effektiv och likvärdig livsmedelskontroll i Sverige. Under intervjun visades förpackningen för

produkten som var belagd med saluförbud upp.

ANMÄLNINGARNA

Anmälarna anser i huvudsak att kosttillskott felaktigt jämfördes med dopning och en anmälare är kritisk till att inslaget använde kosttillskottprodukten Holistic Mega B-komplex som exempel på en produkt som fått saluförbud i Järfälla kommun. I inslaget lyftes det inte fram att kommuninspektören hade gett produkten saluförbud utan stöd i rådande lagstiftning (eftersom det inte finns några lagstadgade övre gränsvärden för vitaminer och mineraler). Det är den som tillverkar och säljer livsmedel som ansvarar för att produkterna är säkra för konsumenten enligt EU-lagstiftning. Det finns ännu inte några fastställda maximivärden för vitaminer och mineraler i kosttillskott.

Det fanns vid tidpunkten för programmet två domar som kommit fram till att exempelvis Falu kommuns saluförbud av B6-vitaminer är i strid med svensk lag. Kommunen hade alltså agerat i strid med svensk lag. Trots detta gjorde *Plus* allt för att få tittarna att tro att kommuners saluförbud är lag. Inslaget fick det att verka som om Järfällas kommuninspektör är jämförd med lagen.

Inom EU-kommissionen har man påbörjat ett arbete med målet att fastställa det maximala dagliga intaget av de vitaminer och mineraler som ingår i ett kosttillskott. De kommande reglerna ska utgå från toxikologiska bedömningar, alltså bedömningar av hur giftigt ett ämne är, som grundas på vetenskapliga undersökningar av vilka dosnivåer som kan anses vara säkra. Trots detta påstår det i programmet att Holistic Mega B Komplex innehåller dubbelt så mycket vitamin B6 än vad som är ”tillåtet” och att produkten skulle kunna vara potentiellt farlig. *Plus* har alltså fått produkten att framstå som olaglig trots att det finns två domar som fastställer att produkten är laglig.

I inslaget visades även Holistic Mega B-komplex i samband med uppgifter om en hockeyspelare som blev ofrivilligt dopad efter att ha intagit kosttillskott. I bild visades Holistic Mega B-komplex, trots att hockeyspelaren hade intagit produkten Pre Workout ”The Butcher”. Att koppla Holistic Mega B-komplex till dopning var vilseledande.

Slutligen intervjuades en representant för Dopningskommissionen för att fråga vad han tyckte om att kosttillskott ”orsakar” att idrottsmän fastnar i dopningskontroller. Varken berörda tillverkare av kosttillskott eller jurister med kompetens intervjuades. *Plus* intervjuade personer som oemotsagda fick propagera för saluförbud för kosttillskott.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

Sveriges Television (SVT) anser att inslaget överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet och anför i huvudsak följande.

I det aktuella programmet sändes ett inslag där kommunernas kontroll av livsmedel granskades. Inslaget riktade in sig på att granska tillsynen av kosttillskott. Kommunernas livsmedelskontrollanter har som uppgift att, utifrån livsmedelslagen, kontrollera att livsmedelsföretagen följer gällande lagstiftning och att befolkningen inte riskerar att bli sjuk av de livsmedel som säljs i kommunen.

Livsmedelslag (2006:804)

Föreskrifter och beslut till skydd för människors liv eller hälsa och för konsumentintresset

6 § Om det behövs för att skydda människors liv eller hälsa eller annars för att tillgodose konsumentintresset, får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter eller i det enskilda fallet besluta om

1. förbud eller villkor för handhavande, införsel till landet eller utsläppande på marknaden av livsmedel,

En anmälare anser ”att reportaget inte lyfte fram att kommuninspektören hade gett produkten saluförbud utan stöd i rådande lagstiftning (eftersom det inte finns några lagstadgade övre gränsvärden för vitaminer och mineraler)”. Lagtexten ovan ger livsmedelsinspektörerna stora möjligheter. Till hjälp i sitt arbete med att kontrollera livsmedelsföretagen har inspektörerna gällande lagstiftning och rekommendationer från bland annat EU. Det är korrekt att det i Sverige inte finns några lagstadgade gränsvärden för hur mycket av ett ämne en produkt får innehålla, däremot har EFSA (European Food Safety Authority) fastställt så kallade UL-värden (Upper Limit) för några substanser varav vitamin B6 är en. År 2014 publicerade Livsmedelsverket en riskvärdering där riskerna med höga halter av bland annat vitamin B6 i två olika preparat utvärderades. I den redogjorde Livsmedelsverket för riskerna med att äta för höga halter av vitamin B6.

I dagsläget finns rekommendationer på Livsmedelsverkets webbsida för hur kommunernas inspektörer ska bedöma fynd som de gör i sina kontroller. Livsmedelskontrollen varierar mellan landets 290 kommuner vilket *Plus* visade i inslaget genom att visa hur ett vitamintillskott som fått saluförbud i en kommun fick säljas i grannkommunen. Livsmedelsverket är tillsynsmyndighet för kommunerna och ger råd och utbildar livsmedelskontrollanterna. SVT vill poängtera att fokus i reportaget inte låg på produkten utan på kommunernas kontroll. Programledaren höll också burken på ett sådant sätt att tittarna inte skulle kunna läsa namnet på produkten då det inte var av intresse i sammanhanget.

Produkten nämndes heller aldrig vid namn. Programledaren sa vid ett tillfälle

”Just den här produkten som fick saluförbud i Järfälla innehåller dubbelt så hög dos av Vitamin B6 som det som är tillåtet” och en anmälare har reagerat på ordvalet ”tillåtet” då det inte finns några lagstadgade gränsvärden. Det kan diskuteras om inte ett bättre ordval hade varit ”rekommenderat”. Mot bakgrund av att ett saluförbud hade införts i Järfälla och produkten inte längre var tillåten att säljas just där på grund av den höga halten B6 så anser SVT att formuleringen inte strider mot kravet på saklighet. Det var också endast vid ett tillfälle den formuleringen användes. Annars användes uttryck som ”för mycket av” (inspektörens ord) och ”för höga halter av” (programledaren) vilket ska ses i relation till rekommenderade UL-värden.

En anmälare uppger också att det vid tidpunkten för programmet ”fanns två domar som kommit fram till att till exempel Falu kommuns saluförbud av B6-vitaminer är i strid med svensk lag” och hänvisar till Förvaltningsrätten i Falun. Redaktionen kände vid tidpunkten för programmet inte till domen i Förvaltningsrätten i Falun. Samtidigt hävde den domen inte saluförbudet i Järfälla just på grund av att tillsynen görs på kommunal nivå. Så sent som i februari 2017 kom också en dom i Förvaltningsrätten i Stockholm som gav Stockholms kommun rätt att stoppa en produkt på grund av för höga halter vitamin B6, det vill säga högre än EFSA:s rekommenderade UL-värde. En annan förvaltningsrätt har alltså fattat ett annat beslut.

Sammantaget valde ändå redaktionen att göra ett tillägg med den nya informationen för att ge en mer heltäckande bild. Tillägget lästes upp som en del av påannonsern inför programmet som sändes veckan efter och lät såhär:

I *Plus* i förra veckan granskades tillsynen av kosttillskott. Ett preparat som fått saluförbud i en kommun på grund av för höga halter av vitaminet B6 togs som exempel.

Plus vill lägga till att två liknande preparat fått sina saluförbud upphäva av Förvaltningsrätten i Falun. Detta på grund av att övre gränsvärden för vitaminer bara är rekommendationer och inte något som är fastslaget i lag.

Den som är intresserad kan läsa hela domarna på vår hemsida svt.se/plus

När det gäller anmälarnas invändningar mot den del av inslaget som innehåller intervjun med Dopingkommissionens vice ordförande vill SVT anföra följande. Det är inte bara vitaminer och mineraler som går under benämningen kosttillskott. I kategorin ingår även prestationshöjande preparat. I programmet berättade redaktionen om en idrottare som dömts för dopning för att han använt ett preparat som innehöll dopningsklassade substanser. I samband med det intervjuades vice ordförande i Dopningskommissionen som har arbetat med anti-dopningsfrågor i flera år och har stor kunskap om hur kontrollen av kosttillskott fungerar. I programmet berättade vice ordförande i Dopningskommissionen bland annat hur Riksidrottsförbundet rekommenderar idrottare att undvika kosttillskott. Anledningen till hans rekommendation är att Riksidrottsförbundet gjort kontroller av olika kosttillskott där de sett att preparat

innehållit otillåtna substanser trots att de inte varit utmärkta på förpackningen. När reportern, under intervjun, visade upp produkten som hade saluförbud i Järfälla men kunde köpas i Sundbyberg var det som exempel på en konsekvens av hur tillsynen och systemet fungerar. Det var också detta system vice ordförande i Dopningskommissionen kommenterade och kritiserade.

Den kritik som framfördes riktades mot systemet och Livsmedelsverket och en representant från Livsmedelsverket var också med i inslaget och svarade på frågorna.

AKTUELLA BESTÄMMELSER

SVT ska utöva sändningsrätten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i televisionen (13 § i sändningstillståndet). Kravet på opartiskhet tillämpas enligt granskningsnämndens praxis i princip fullt ut på programledare, reportrar och andra som genom sin ställning i ett program kan uppfattas som företrädare för programföretaget. Bestämmelsen innebär bland annat att en programledare eller reporter inte får göra värderande uttalanden eller ta ställning i kontroversiella frågor.

Av betydelse för bedömningen är också bestämmelsen om att SVT ska stimulera till debatt, kommentera och belysa händelser och skeenden samt granska myndigheter, organisationer och företag som har inflytande på beslut som rör medborgarna (8 § i sändningstillståndet). Dessa skyldigheter innebär enligt granskningsnämndens praxis att ett program eller inslag kan ha en kritisk infallsvinkel utan att strida mot kravet på opartiskhet.

Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Granskningsnämnden konstaterar att inslaget var en granskning av kommuners kontroll av kosttillskott som säljs i Sverige och att detta exemplifierades av en produkt som hade belagts med saluförbud i Järfälla kommun. Enligt nämndens mening var inslaget inte utformat på ett sådant sätt att en särskild produkt pekades ut. Att någon enskild tillhandahållare av kosttillskottsprodukter inte medverkade medför därför inte att inslaget strider mot kravet på opartiskhet. Att det i inslaget inte gavs en fullständig bild av omständigheterna i det specifika fallet med produkten som förelagts med saluförbud strider inte heller mot kravet på saklighet.

Vad anmälarna anfört i övrigt medför inte att inslaget strider mot kraven på

opartiskhet och saklighet.

Detta beslut har fattats av Henrik Jermsten, Jan Holmberg, Clas Barkman, Berivan Yildiz, Staffan Dopping och Dag Mattsson efter föredragning av Johannes Wik.

På granskningsnämndens vägnar

Henrik Jermsten

Johannes Wik

Originalhandlingen med namnunderskrifter förvaras hos myndigheten.